

A ZEMPLÉN MEGYEI SZLOVÁKOK 1918–1919-BEN

HÓGYE ISTVÁN

A tanulmány összefoglaló szándékkal, a fellelhető levéltári forrásokra és szakirodalomra épülve mutatja be Zemplén megye szlovákságának reagálásait, állásfoglalásait, részvételét az 1918–1919-es eseményekben.

A történeti Zemplén megyének jelentős számú szlovák népessége volt vizsgálódásunk idején, a megye közel 350 ezer lakosából a felső hét járás (Gálszécs, Homonna, Mezőlaborc, Nagymihály, Szinna, Sztropkó, Varannó) lakóinak nagyobb része kb. 130 ezer ember vallotta magát szlováknak, akik a megye földrajzi területének északi, nagyobb felén laktak.¹

A zempléni szlovákság egész története, és a címben jelzett korszakban játszott szerepe nem szakítható el az egész szlovákság nemzeti mozgalmától, azt segíti, módosítja, visszaveti, színezi is a maga helyi ténykedéseivel, a központi irányításra, intézkedésekre hozott és a vidéken kezdeményezett helyi eseményekkel. A vidék lakosságának szerepe volt a nemzetté szerveződés folyamatában, amely 1918–1919-ben jutott, ha nem is az elképzelt módon, de mégis a megoldás állapotába.

Röviden szólni kell, át kell tekinteni a kiegyezéstől 1918-ig terjedő időszak nemzetiségi politikáját, kiemelve a szlovákokra – mellettük, érdekükben vagy ellenükre, kárukra – hozott hatósági intézkedéseket, azok Zemplén megyei megvalósulását.

Az egész korszakra meghatározó lett az 1868. évi XLIV. az ún. nemzetiségi törvény, amely kimondta, hogy „Magyarország összes honpolgárai politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan és egységes magyar nemzetet, amelynek a hon minden polgára, bármely nemzetiségéhez tartozzék is, egyenjogú tagja.” Így az államnnyelv magyar lett, de a törvény a nemzetiségek számára is biztosította az anyanyelv használatát az alsófokú oktatásban a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban. Engedélyezte a nemzetiségi társulatok, egyletek felállítását, alapszabályzatuk előzetes bemutatásával. A fenti törvény a gyakorlatban azonban nem valósult meg, mert azokat a későbbi rendeletek megnyírbálták. 1874-ben már a vallás- és közoktatásügyi miniszter elrendelte három szlovák tannyelvű gimnázium bezárását. Az 1883. évi XXX. tc. a nemzetiségi iskolákban is kötelezővé tette a magyar irodalom és történelem magyar nyelven való tanítását. Bánffy Dezső miniszterelnöksége idején 1895-ben megszervezték a miniszterelnökség nemzetiségi ügyosztályát, amelynek fő célja a nemzetiségi mozgalmak megfélekezése. Az 1898-as kormányrendelet a családnevek magyarosítását és a községnevek magyarosítását rendelte el. A zempléni helységek névváltoztatását a belügyminiszter 1898. IV. tc. alapján végezték el, de az ésszerűség határain belül maradván. Zemplén megye levéltára őrzi azokat a községi, körjegyzőségi, főszolgabírói jelentéseket, amelyben a bizottságok új neveket javasolnak a „magyartalan” nevű faluknak. Ezekben az idegen hangzás helyett annak magyar megfelelője, egyszerű fordításai, de a

1. A Magyar Szent Korona Országainak Helységnevtára 1913. 131–137.

hagyományok tisztelete is megnyilvánult. Így pl. gyakori a Polyán, -Polyánka utótagból a – mező magyarítás vagy a – Poruba = -vágás, -Volya = -völgy összetétel, a Krivostyán = Gödrös, Sitnyice = Virányos fordítás. Törekedtek a magyaros hangzásra, amikor a Csabalóc = Csabaháza, Kohanóc = Kohány, Ladiskóc = Lászlófalva, Lukasóc = Lukácsi, Vojtóc = Vojtvágás névváltoztatást tettek. A régi nagy hagyományokkal, történelmi múlttal rendelkező nagyobb települések nevét érintetlenül hagyták, még ha szlávok, szlovákok hangzásúak voltak is, pl. Csáklýó, Dámóc, Havaj, Isztáncs, Lasztomér, Szacsúr, Sztára, Sztropkó, Visnyó stb. A későbbi szlovák visszahatásnál, a helységnevek szlovák változataiban nem találkozunk ezzel a logikával, ezért nem értjük a mai Spisska Nova Ves (Igló), de még a zempléni magyarlakta falvak Čerhov (Csörgő), Hrań (Garany), Kuzmice (Kozma), Maly Horeš (Kisgéres), Nižný Žipov (Magyarizsép), Malčice (Málca), Oborin (Abara) stb. elnevezéseket.

Az 1907. évi XXVII. tc. a „lex Apponyi” csökkentette a szlovák iskolák számát.²

A fenti országos törvények mellett a Zemplén megyei hatóságok is sokat tettek a szlovákság „megtartása érdekében” önértékük megbántására, mozgalmuk, szervezkedésük meggátolására. Az 1870-es évektől a megyében működött egy „magyar nyelvet terjesztő egyesület”, amely évente jutalmazta a legjobb, a célért dolgozó tanítókat, jegyzőket. A tulipánszövetség magyar védőegylet megyei vezetősége panaszolta, hogy „. . . a magyar államiság, nemzeti egység jelképéül szolgáló czímeres nemzeti lobogónak nincs kellő tisztelete a tótság körében.” Erre rendelte el a főispán a 4642/1908. B.M. rendeletre hivatkozással a nemzeti zászló kötelező használatát és szigorú ellenőrzését a használat megtartására.³

A magyar hatóságok intézkedéseivel szemben korán fellépett egy nemzeti érdeket védő, szlovák nyelvet pártoló, kultúrát terjesztő mozgalom, amelynek legális lehetősége is volt. Cseh egyetemista diákok kirándulás címén járták a vidéket és „. . . tót testvéreik között izgattak . . .”, ezért utasította a főispán a főszolgabírákat, hogy „figyeltessék ezeket a csoportokat . . . nemzetiségi izgatásokra és rendezavarásokra a következőkben ne kerülhessen sor . . .”⁴ Nagy gondot adott a közigazgatási szerveknek a Milan Hodzsa nyomtatványa, ügynökeinek működése, lapja terjedésének megállítása. Meczner főispán szigorú utasításban rendelte el: „. . . A nép hazafias érzelmeinek megmetyelzése, megakadályozásának érdekében a legalkalmasabb eszköz, ha a kárhozatos nemzet- és alkotmányellenes nyomtatványok elolvasására a népnek alkalom nem nyújtatik. E tekintetben a megbízható hazafias előljárókat, körjegyzőket, bírókat szükséges kitanítani, nem különben a lelkeszkedő hazafias papságot s tanítói kart is egyetértő hazafias közremunkálkodásra felkérni és megnyerni. . . . Adandó esetekben kérek azonnali jelentést és számítók főszolgabírók lankadatlan erélyére és éber felügyeletére . . .”⁵

A Milan Hodzsa-féle Szlovenski Tyzdenik című lap ellensúlyozására a Sáros megyei főispán kiadta a Nasa Zasztava című hazafias „tót nyelvű” lapot. Az előfizetési díjat leszállították, hogy minél többen rendeljék meg. A megye szlováklakta községeiben, sőt a magyarokban is szép számmal jár ez a „hivatalos, hazafias” újság, bizonyítják a kimutatások a községenkénti előfizetésekről pl. Barancson 9, Gercselyben 6, Kisztén 4, Alsóregmecen 20, a nagykázméri körjegyzőségben 25 előfizetője volt.⁶

2. A törvények az Országos Törvénytár megfelelő köteteiben megtalálhatók.

3. Zemplén megye levéltára Sátoraljaújhely (ezután Z. lt.) Zemplén megye főispánjának iratai 27/1908. elnöki számon.

4. Z. lt. Zemplén megye főispánjának i. 28/1908. elnöki szám.

5. Z. lt. főispáni iratok 2/1908. elnöki szám.

6. Z. lt. főispáni iratok 1160/1908.

Nagy veszélyt jelentett a magyar hatóságoknak a Zemplén megyéből nagy számban Amerikába ment, de visszatért szlovákok agitációja. Gr. Hadik főispán jelentésében írta: „ . . . Tapasztalható, hogy az Amerikából visszatért tótok pánszláv eszmékkel telítve érkeznek vissza.”⁷ Agitációjukról egy másik jelentés így számolt be: „ . . . Gajdos János terebesi születésű pánszláv agitátor Amerikából tért haza. Nevezett a pánszláv érzelmű papokkal bizalmas lábon áll és agitációját az úgynevezett „Rózsafüzér társulat” alapításával leplezi. . . . legéberebb megfigyelésére, államellenes működésének megakadályozására . . .” hívja fel a főszolgabírók figyelmét.⁸

Az Amerikában letelepedett szlovákok, a magyarországi szlovák nemzeti mozgalom megsegítésére 1 centes bélyeget adtak ki „Slovenski brat, objim si mat.” felírással és Mudrony Pál arcképével „Ja som pisny, ja som Slovak” szöveggel érmét. Ezek Zemplén megyében forgalomban voltak, mert Bernáth alispán elrendelte: . . . Tekintettel arra, hogy az említett bélyegjegyek és érmékből előálló jövedelem oly nemzetiségi agitáció céljait kívánja szolgálni, melynek magyarellenes irányzata kétségtelen, a kérdéses bélyegjegyek és érme használata, terjesztése, árusítása megtiltom . . . a postahivatalok az ezekkel a bélyegjegyekkel megragasztott postai küldeményeket szállításra ne fogadják el, az érkező ily küldeményeket ne kézbesítsék . . .”⁹

A világháború új lehetőséget hozott a nemzetiségiak, közöttük a szlovákok elszakadására. 1915 júliusának végén a szlovák Nemzeti Párt lapjában vezércikk jelent meg, amelyben hangot kapott az elszakadás közvetlen szándéka. Az év novemberében a cseh emigráns vezetők: Beneš, Masarik, Štefanik megalakították a Cseh Külföldi Bizottságot. 1916. február 22-én a fentiek vezetésével megalakult az emigráns Csehszlovák Nemzeti Tanács. 1917 májusában a cseh képviselők követelték Csehország és Szlovákia egyesítését. A szlovákok az 1918. május 1-i lipcsei népgyűlésen kimondták Csehországhoz tartozásukat, de annak részeként önálló kulturális, gazdasági fejlődést, politikai jogegyenlőséget kívánva.

Az Osztrák–Magyar Monarchia háborús vereségei, ellenségei segítették a birodalom népeinek elszakadási törekvéseit, az államalakulat felbomlását. Közvetlen segítséget is adtak a cseh, román, szerb burzsoáziának, nemzeti mozgalmukat nemzetközi fórumokon is látványosan támogatták. 1918-ban hirdette meg Wilson amerikai elnök híres 14 pontját, amelyben hangsúlyozta a nemzetiségiak szabad fejlődését, teljes önrendelkezési szabadságát. A nemzetiségiak vezetőinek római találkozásánál 1918 áprilisában közös elhatározás született a Monarchiából való kilépésre. Az év júliusában Pittsburghban egyezmény jött létre a cseh és szlovák emigránsok között, hogy a Csehszlovák államban Szlovákia autonóm jogokat fog kapni.

1918. október 16-i IV. Károly manifesztuma elkésett, már a nemzetiségiak elszakadását nem tudta megakadályozni. Október 18-án Masaryk kibocsátotta a Csehszlovák Függetlenségi Nyilatkozatot, amely kimondta az elszakadást a Monarchiától. Hiába volt a Magyar Nemzeti Tanács október 25-én kiadott 12 pontjában helye a nemzetiségi jogainak elismerésére, ezt már nem vették figyelembe sem. Október 28-án a prágai Nemzeti Tanács a csehszlovák állam kormányának nyilvánította magát és kimondta Csehszlovákia megalakítását. Október 30-án Turócszentmártonban a Szlovák Nemzeti Tanács elfogadta, hogy Szlovákia csatlakozik az új államhoz.

Szlovákia hovatartozásának ügyében 1918 nyaratól különböző nacionalista elképzelések születtek. Szlovákia, mint állam, mint terület bizonytalan volt, mivel a szlovákok a többi magyarországi nemzetiségitől eltérően területi privilégiummal soha nem

7. Z. lt. főispáni iratok 1403/1902.

8. Z. lt. főispáni iratok 34/1908. elnöki szám.

9. Z. lt. Zemplén megye alispánjának iratai 6233/1908.

rendelkeztek, így csak a szlovák etnikai területek megjelölését jelenthette. Korábban erre az etnikai területre vonatkozott a nemzeti mozgalom követelése, most 1918 októberében azonban teljes megyékhez és nagy magyar lakosságú területekhez is ragaszkodtak a szlovák és cseh nacionalisták.¹⁰ A november 3-i páduai fegyverszünet, sem a november 7-i belgrádi tárgyalások nem adtak lehetőséget a csehszlovák burzsoá kormánynak Szlovákia elfoglalására, a demarkációs vonal itt a történeti Magyarország határa maradt. Beneš külügyminiszter Párizsban sérelmezte is ezt, mire a francia kormány felhatalmazását adta Szlovákia megszállására.

A Károlyi-kormány nem vette figyelembe a szlovákság kinyilatkoztatott önrendelkezését, jelentős szlováklakta területeket is szeretett volna megtartani. Váradai Zsigmond a nemzetiségi minisztérium megbízásából beutazta Kelet-Szlovákiát, Zemplén megyét is, hogy tájékozódjon az itteni nép hangulatáról, a szlovákság állásfoglalásáról ezeket írta jelentésében: „ . . . még most is a lakosság nagyobb része örömet maradna a magyarsággal közösségbe . . . ” majd egy új jelentésében megtoldja azzal, hogy a magyarokhoz tartozás mellett agitációt kellene folytatni, erre „csakis a szociáldemokrata párt tót, de magyar érzelmű tagjai volnának felhasználhatók . . . ”¹¹

Zemplén megye főispánja is a fenti cél érdekében rendelte el a fősolgabíráknak, hogy „ . . . tót nyelven plakátokon és apró röpcédulákon azonnal kinyomandó, és a legnagyobb apparátussal minden községben házról házra terjesztendő . . . ” az alábbi szöveg: „Tót Testvérek! Vigyázzunk! A csehek be akarnak csapni bennünket, mindig azt hirdették, hogy felszabadítják a tót népet, de most, mikor a forradalom felszabadított bennünket és a mi kezünkbe adta a hatalmat, meg akarják hódítani a tót vidéket. Tót testvérek! Ne engedjük elárulni magunkat. A magyar szocialista és radikális népkormány földet adna nekünk, a cseh urak nem adni akarnak, csak elvenni. Elvennék a tót nép nyelvét, a tót nép munkaerejét, de még ételmezt sem adnának, mivel nekik sincs. A tótság éhezne a cseh uralom alatt. Tót testvérek! Nem kell nekünk semmiféle elnyomás! Nem kell nekünk cseh uralom sem! Mi szabad tót nép akarunk lenni, meg fogjuk mutatni a világnak mire képes a tótság! Szabadság, jólét, föld lesz jutalma, ha mi nem engedjük leigázni magunkat. Éljen a tót nép függetlensége! Éljen a tót népuralom!”¹²

1918. november 8-án a cseh hadsereg egységei megkezdtek Szlovákia megszállását. November 13-án eredménytelenül végződtek Jászi Oszkárnak, a Károlyi-kormány nemzetiségi ügyek miniszterének tárgyalásai Milan Hodzsa szlovák megbízottal. Ezután Széchenyi megyei főispán az Országos Propaganda Bizottság ajánlására ismét plakátokat nyomtat és terjesztet a zempléni szlovákság között a következő szöveggel: „Tót Néphez! Polgárok, Munkások, Földművelők! Követeljük a tót nép teljes szabadságát! Követeljük, hogy a cseh csapatok azonnal hagyják el a tót nemzet területét! Legyen vége a cseh erőszakosságoknak! Követeljük, hogy a népköztársaság kormánya tegye sürgősen szabaddá a vasútvonalakat, a postát, távírdát és telefont! Szerezzen élelmiszert, közszükségleti cikkeket és akadályozza meg, hogy a cseh csapatok összeharcsolják a szegény tót nép ételmezt és jószágait. A budapesti tárgyalásokon el kell intézni a tót nép szabadságának ügyét. Mi független tót nemzetet akarunk és nem kívánjuk, hogy a cseh kapitalisták uralkodjanak felettünk. Wilson elnök kijelentette, hogy a cseh foglalásokat nem ismeri el, mert csak a béketárgyalás dönthet a tót nép ügye fölött. Mi már előre kijelentjük, hogy sem a magyar, sem a cseh elnyomást nem akarjuk. Szabad tót népet, szabad tót közigazgatást, szabad tót nyelvhasználatot akarunk! Testvérek,

10. Arató E., 1977. 13–20.

11. Kende J., 1973. 108.

12. Z. lt. Sátoraljaújhelyi járás fősolgabírójának iratai 6440/1918.

csak most vigyázzunk! Csak most álljunk ellen minden hódító törekvésnek, akkor a tót nép végre megszabadul, és nem mint magyar, nem mint cseh, hanem mint önálló tót nemzet mutatja meg a világnak a tótság erejét. Éljen a szabad tót nép! Éljen a szocialista és radikális népköztársaság!”¹³

A forradalom eseményei a szlováklakta északi részen, de a megye déli részén a magyarok között is hasonlóan visszhangzott. A szlovák falvakban is elkergették a jegyzőket, megtámadták a földbirtokosokat, kereskedőket. A megmozdulásoknak annyiban volt nemzeti sajátossága, hogy ott az államhatalom – amelynek helyi szerveit eltörölték, képviselőit elűzték – a nemzeti elnyomást is megtestesítette. A nemzeti és társadalmi elnyomás miatti elkeseredés ösztönös formában jelentkezett és volt együtt. A nép haragja minden olyan tényező ellen fordult, amelyben vagyoni jóléte miatt ellenséget látott; szlovák és zsidó gazdát, bérlőt, magyar nagybirtokost, gazdag ruszin kocsmárost egyformán kifosztott. Mivel a hazatérő katonáktól a laktanyák, katonai raktárak elfoglalásából a falvak lakossága is nagyszámú fegyverhez jutott, és amint a vidék állapotáról jelentette a kassai csendőrkörület parancsnoka „ . . . a felfegyverzett katonák sok helyen bandákba verődve rombolnak, fosztogatnak . . . ”¹⁴ Zemplén megye levéltárának ügyészségi és törvényszéki irataiban soha annyi rablás, fosztogatás nem volt mint ebben a korban feljegyeztek és megőriztek a fenti iratok, ami a körülményeknek, az éhínségnek, közbiztonság hiányának tudható be. Az iratokból kitűnő legkülönbözőbb helyeken történtek fosztogatások, sok magyar név között sok szlovák is elkövetett rablást, így Parnón, Kohányban vagy Bodrogszerdahelyen, ahol Palocsik József és 72 társa rabolt. Laborcfnön Prokopcsák Vaszil a Sztáray grófokat rabolta ki, Sztropkón szintén történtek rablások.¹⁵

Az év novemberében a sok hír, remény a tömegek öntudatát megnövelte. Bérkövetelések voltak, a megyei Bérmegállapító Bizottságnak sok dolga akadt. A cselédek, napszámosok már nem érték be a korábbi alacsony bérrrel, járandósággal. A Sátoraljaújhelyi Járási Mezőgazdasági Békéltető és Bérmegállapító Bizottság az alábbi cselédbéreket állapította meg: 400 Korona készpénz, 4 q búza, 9 q rozs, 2 q árpa, 8 m³ tűzifa, 1400 négyszögöl föld, 1 tehéntartás, sertéslegelő, 1 koca + szaporulata, 30 kg só, vagy annak ára. Napszámbéreket pedig így határozta meg: Huzamos alkalmazásban álló férfi, aki zsákolni, kaszálni tud, napi 12 Korona, július–augusztusban 15 Korona. Asszonyoknak a fenti bér 1/3-ával kevesebb, 14–16 éves korig a fenti bérek fele. Szőlőnapszámok: március–áprilisban 12 Korona, május–júniusban 15 Korona, július–augusztusban 17 Korona, szüretkor 10 Korona állandó foglalkoztatás esetén, de 1–2 napi munkában 2 Koronával több. Asszony és 18 évnél fiatalabb férfi bére 1/3-dal kevesebb volt, de ha kapáltak csak 2 Koronával kaphattak kevesebbet.¹⁶

Gyakoriak voltak, hogy népgyűlésen közvagyonnak nyilvánították a nagybirtok termését és felesben betakarították. A cselédek várták a megígért földreformot, nem kötöttek új szerződést, mert saját földet reméltek.

1918. november 7-én Dókus Gyula Zemplén megye alispánja a járási főszolgabíróknak utasítást adott a községekben sorra megalakult és alakulandó nemzeti tanácsok munkájának segítésére: „ . . . A vármegye területén a községekben a belbéke és közéletmezés biztosítására Nemzeti Tanácsok alakultak . . . E Nemzeti Tanácsok működésére nagy súly helyezendő . . . felhívom a Főszolgabíró Úr és általa az összes körjegy-

13. Z. lt. Sátoraljaújhelyi jár. főszolgabírójának i. 6616/1918.

14. *Liptai E.*, 1965. 28.

15. Z. lt. Zemplén vármegye ügyészségi iratok 2603, 5154, 5164, 5450, 5460/1918. Sátoraljaújhelyi Kir. Törvényszék 870, 2227, 4632, 6987, 7792/1918. stb. szlovák zavargások, rablások.

16. Z. lt. Sátoraljaújhelyi jár. főszolgabíró i. 1476/1918.

zők figyelmét a Nemzeti Tanács jelentőségére, . . . utasítom, hogy a községekben megalakult Nemzeti Tanácsok kiküldötteinek a közrend és közélet megőrzésének ellátásánál, az ellenőrzésre és irányításra alkalmat nyújtson . . .”¹⁷ A fenti utasítás a Károlyi-kormány felhívására történt, amelynek nyomán Zemplén megye szlováklakta községeiben is sorra megalakultak a nemzeti tanácsok, amelyeknek egy része a régi államapparátusra támaszkodva Magyarország integritása mellett foglalt állást, másik részük azonban a csehszlovák kormányhoz közeledett. Nagyon sok nemzeti bizottság alakuló jegyzőkönyve maradt meg november–december hónapokról, közöttük szlováklakta községeké is, mint december 3-án Bistén, december 8-án Velejtén, december 17-én Kásón stb. Közöttük legérdekesebb a Velejtén megalakult tanács, amely magát „Velejteji tót (szlovenszki) néptanács”-nak nevezte. Az alakulásról készült jegyzőkönyvből az alábbi fontos részek érdemelnek figyelmet: A község görög katolikus iskolájában 90 községi lakos által tartott népgyűlésen mondták ki megalakulásukat, jegyzőkönyvet azért készítettek fel, hogy jogos követeléseiket, kéréseiket az illetékes fórumokhoz eljuttathassák. A gyűlés vezetésére Szabó Jenőt kérték fel, aki a helybeli szlovákság bizalmasa volt. A rögzített írásos beszámoló részletesen kitér az egész népgyűlés menetére. „A gyűlés vezetésére felkért Szabó Jenő üdvözlő szavai után megmagyarázza a forradalom jelentőségét, a magyar köztársaság megalakulását, mely köztársaság magával hozza a legnagyobb önrendelkezési jogot, egyenlőséget és szabadságot, mely jogokat eddig csak a kiválasztottak élveztek . . . örömeinek ad kifejezést, hogy a forradalmi átalakulás Velejtén minden zavargás nélkül, a legnagyobb rendben ment végbe. Kéri az egybegyűlteket, hogy ezen közrendet továbbra is őrizzék meg. . . . Kéri a jelenlevőket, hogy mint mindenütt az országban, úgy itt is alakítsák meg a velejteji néptanácsot saját kebelükből, minden külső befolyás kizárásával. Egyhangúlag, közfelkiáltással a következőképpen alakult meg a néptanács, melynek címe: a *velejteji tót (szlovenszki) néptanács*” . . . Ezután 18 helybeli lakos nevének felsorolása, megválasztják a tanácsot, belőlük pedig a négytagú tisztviselői kart. A jegyzőkönyv második fontos része, amely közli az elhangzott kéréseket, követeléseket, panaszokat. Lényegesek az alábbi pontokban rögzített jogos követelések: 1. A község országút mentén fekszik, de a hatóságok gondatlanságai miatt tűrhetetlenül rossz állapotban van ez az útszakasz. A vasúthoz Legenye–Alsómihályiba a községen keresztül vezetett utat a helybeli gróf 28 évvel korábban elvette, és helyette a község megkerülésével adott más utat. „ . . . A meghatározottabban követeljük, hogy a Legenye–Mihályi állomásra vezető megyei közút a régi állapotába állíttassék vissza a községen keresztül és a grófi parkon . . . Követeljük a községből kivezető utat az úgynevezett grófi lápon át az országútra, mely kérésünket azzal indokoljuk, hogy a községből az elvett út folytán kijárás nincs.” 2. pontként a frontról hazatért katonák és családtagjaiknak ruházatot, élelmet és tűzifát követelnek. „ . . . A grófi erdőből ingyen kapjanak fát . . . a grófi erdőben, melynek vadjait eddig csak láttuk, élelemhiány pótlására szabadon lőhessük . . . a népkormányt tisztelettel kérjük, hogy a háborúban lerongyolódottakat élelemmel, ruházattal és lábbelivel segítse, melyhez önerejükből a mai drágaság közepette hozzájutni képtelenek. A sóskút nyilvános használatát kérjük a köznek . . .” 3. pontban radikális birtokreformokat követelnek. „A népkormányt tisztelettel kérjük, hogy a birtokreform végrehajtásakor tekintettel az itteni körülményekre, ne csak termőföldhöz juttassa az arra jogosultakat, hanem az osztandó birtokból építkezési területet is kapjanak azon körülménynél fogva, hogy Velejtén építkezni a lehetetlenséggel határos, mivel grófi birtokkal vagyunk körülvéve minden oldalról . . . osztassék ki közöttünk erdőterület is, hogy az építkezési fa és tűzifa beszerez-

17. Z. lt. Zemplén vm. alispánjának i. 431/1918. elnöki sz. és Sátoraljaújhelyi járás fősolgabírói i. 7112/1918.

hető legyen. A grófi kőbányába szabad bejárást kérünk, és annak szabad használatát . . . községi faiskolának legalább 2 holdnyi területet, hogy a gyümölcsstermesztés felviruljon . . .” 4. pontban a kézi és ígás napszámok alóli felszabadítást kérik, melyet eddig a grófnak tettek a község középületeinek javítása címén, a paplakot és templomot a község közmunkában megjavítja ezután. A további követelések között szerepel még az elvitt harang visszaadása, vagy annak pótlása. „A kormánybiztos urat egyenkint és összesen kérjük, és tőle a leghatározottabban követeljük, hogy kormánybiztosi hatalmánál fogva mostani jegyzőnket a háború alatt tapasztalt szabálytalanság és igazságtalanságokért, gorombaságokért, akár csere (ha elfogadható lesz), akár nyugdíjazás folytán helyezze el záros határidőn belül. A szabálytalan hadisegélyek kiosztása és felmentések ügyében ellene vizsgálat tűzessék ki.” Az utolsó kérések között szerepel, hogy „. . . a közügyek és közélémezést érdeklő minden levelezés a néptanács nevére jöj- jön.” A néptanács tagjai és vezetői ígéri, ha kéréseiket, követeléseiket teljesítik a fel- lettes hatóságok, rend és nyugalom fog a községben uralkodni. A jegyzőkönyvet „felol- vasás és tót nyelven való megmagyarázás után” a tisztségviselők és hitelesítők aláírták.¹⁸

A fenti jegyzőkönyvi részletek is bizonyítják, hogy milyen lényeges, az egész kö- zösséget, szlovákokat, magyarokat egyformán érdeklő kérdésekben határoztak a köz- ségi nemzeti tanácsok, mentesen minden nacionalista túlkapásoktól. Ezt az egyetértést hangsúlyozta Dr. Búza Béla kormánybiztos kinevezésekor plakátfelhívásában Zemplén vármegye népével. „. . . Közölni kívánom a Nemzeti Tanácsokkal, hogy a népköz- társaság kormánya Zemplén vármegye főispánjává kinevezett, s megbízott a főispáni teendők ellátásával. Nehéz viszonyok között veszem át a vármegye vezetését. A múlt világ romjai, s az épülő világnak a kezdet nehézségeivel küzdő intézményei között kell megtalálni azt az utat, amely majd elvezet bennünket egy boldogabb korszakba: a nép- uralom teljességéhez. Ebben a nehéz munkában, a közös nagy ügy érdekében kérem a Nemzeti Tanácsok támogatásait . . . Nyomatékosan és kéro szóval kívánom azt kiemel- ni, hogy forduljanak hozzám, vagy közvetlenül az illetékes hatóságokhoz . . . keressék a megértést, az összhangot, s kerüljék mindazt, ami ellentétet teremthetne . . .”¹⁹

A községi nemzeti tanácsok, közöttük a szlovák helységeké is, élt a főispáni kor- mánybiztos ajánlatával, ellátás, közélémezés segítésére gyakori kérelemmel fordultak a megyei, központi hatóságokhoz, Imreg, Nagykázmér kérelme megoldódott.²⁰ Decem- berben Izsépy helyettes alispán „. . . az ellátatlan lakosság részére fejenként 1 1/2 kg karácsonyi lisztet utalt ki” a szlováklakta járásoknak az alábbi mennyiségekben: mező- laborci járásnak 80 q, nagymihályinak 120 q, királyhalmecinek 230 q, homonnainak 90 q, szinnainak 100 q, sztropkóinak 53 q, sátoraljaújhelyi járásban 50 q osztottak ki a szükséges készletekből.²¹

A Károlyi-kormány által a régi megyei főispánok helyére kinevezett kormánybizto- sok fő feladata, hogy megyéjükben a rendet fenntartsák és a kormány rendeleteit végre- hajtassák. A közvetlen rendfenntartásra hívták létre a nemzetőrséget, melynek megyei parancsnoka Balázs Géza lett.²² A szlováklakta községekben is megszervezték jelentős kormánytámogatással, anyagi segítséggel, több adat van, amely névsorokat közöl, tag- jaik, a legénységek 6 Koronaapidíjat és 4 Korona 50 fillér ételmeztési illetményt kap- tak.²³

18. Z. lt. Sátoraljaújhelyi jár. főszolgabíró i. 7142/1918.

19. Z. lt. Sátoraljaújhelyi jár. főszolgabíró i. 7112/1918.

20. Z. lt. Sátoraljaújhelyi jár. főszolgabíró i. 7045/1918. Imreg panasza, 7062/1918. Nagykázmér ellátása.

21. Z. lt. Sátoraljaújhelyi jár. főszolgabíró i. 7066/1918.

22. Z. lt. Sátoraljaújhelyi jár. főszolgabíró i. 6576/1918.

23. Z. lt. Sátoraljaújhelyi jár. főszolgabíró i. 1451/1918. nemzetőrségekre adatok.

A megalakult nemzeti tanácsok és nemzetőrségek magukat karhatalmi szerveknek tartották, a régi államigazgatási feladatokat átvették. Sok esetben a hivatalos állami adminisztrációval, a megyei szervekkel szemben a helyi lehetőségek figyelembevételével intézkedtek, az élelmiszerkészleteket lefoglalták, kiosztották az éhezők, szűkölködők között. A falvak néptanácsaiban sokszor a parasztság, nemzetiségi falvakéban a szlovákság akarata érvényesült. Legégetőbb kérdés a lakosság ellátása volt, amelyet megyei szinten az ideiglenes alispán, Izsépy irányított. A húsellátás érdekében megtiltotta a vágómarhák kivételét a megyéből, állatvásárokon csak az engedéllyel, igazolvánnyal rendelkezőknek volt szabad vásárolni, és levágni is csak az erre kijelölt mészárosoknak.²⁴ Ugyancsak ő osztotta el a megyei készleteket szappanból és mosóporból, amelyeket a nemzeti tanácsok megbízottjai a Vármegyeházán, a mosóport pedig Grünbaum Simon újhelyi kereskedőnél vehettek át. A kimutatások szerint a szlovák lakosok is hozzájutottak e fontos cikkekhez: A királyhalmeci járásnak 8 q szappan és 2 q mosópor, a gál-szécsinek 8 q szappan, a varannói járás szlovákságának 6 q szappan jutott.²⁵

Zemplén megye szlovák lakossága 1918 november–decemberében várt, remélt valami újat, talán a magyaroktól, talán a csehektől. Erről Miákits Ferenc a vasas szakszervezet ülésén így számolt be: „ . . . A felvidéki tót munkások között agitáció folyik, hogy semhogy a csehekhez csatlakozzanak, inkább egy külön tót szövetséget alakítsanak meg.”²⁶ Szviezsényi Zoltán pedig a magyar nemzetiségi minisztérium kiküldötte: „ . . . A (szlovák) nép a magyar állameszmének híve, a Csehszlovákiához való csatlakozás csak a közeli cseh megszállás hírére történt . . . ”²⁷

A csehszlovák kormány 1918. december 3-án Párizsban engedélyt kapott Szlovákia megszállására, amely fegyveres összecsapásokkal, a korábbi viszonylagos nyugalom és rend felbomlásával járt. Vyx december 3-i jegyzéke utasította a Károlyi-kormányt, hogy vonja ki csapatait Szlovákiából, mert Csehszlovákiának jogában áll a területek elfoglalása. A hír nagy riadalmat keltett Zemplén megyében, az Újhelyi Hírlap nagybetűs hírből közölte a rémhírt: „ . . . Bécsi lapok, és azok nyomán kassai lapok is közölték, hogy Sátoraljaújhelyt a csehek a csehszlovák államhoz akarják csatolni . . . ”²⁸ A Zemplén című újság 1918. évi decemberi számaiban hasonló hírek, rémhírek jelentek meg a cseh területi követelésekről, ellenagitációkról, gúnyos, tréfás hangokon.

Tárgyalások kezdődtek Bartha Albert magyar hadügyminiszter és Milan Hodzsa szlovák politikus között, ahol a megbeszélte államhatárok nagyjában az etnikai vonalat követték volna. Zemplén megye területéből így csak a Gálszécs–Szobránc–Homonna–Mezőlaborc vonaltól északra eső szlováklakta területek kerültek volna Csehszlovákiához, ezt azonban a burzsoá csehszlovák kormány nem fogadta el és Vyx december 24-i jegyzéke jóval délebbre, magyarlakta területeket is belefoglalva jelölte meg a határt, mely azonos lett a megye későbbi trianoni határával.²⁹ A Károlyi-kormány tiltakozására Masaryk köztársasági elnök azt a magyarázkodást adta, hogy nem akarnak területet hódítani, csak a rend fenntartására vonultak be szlovák vidékekre.

A magyar kormány az ország északkeleti részének megtartására 1918. december 25-én kihirdette a X. néptörvényt, amely a Magyarországon élő ruszin nép számára autonómiát biztosított, és Ruszja-Krajna néven autonóm jogterületet szervezett. A ruszin népbiztos Dr. Szabó Orest, majd Stefán Ágoston lett. Ezzel nemcsak elismerte a

24. Z. lt. Sátoraljaújhelyi jár. főszolgabíró i. 1502/1918.

25. Z. lt. Sátoraljaújhelyi jár. főszolgabíró i. 1294/1919.

26. Kende J., 1973. 109.

27. Kende J., 1973. 107.

28. Újhelyi Hírlap, 1918. december 15.

29. Arató E., 1977. 21.

ruszin nép önrendelkezési jogát, de célja az is volt, hogy esetleges Csehszlovákiához való csatlakozásukat megakadályozza. Erről Dr. Füzi Bertalan sátoraljaújhelyi ügyvéd, Stefán Ágoston bizalmas barátja, és a ruszin népbiztos munkatársa így vallott: „Amidőn a ruszin területeknek hovatarozandósága aktuálissá kezdett lenni és olyan hírek szivárogtak ki, hogy a ruszin nép hajlandóságot mutatna a csehekhez tartozáshoz, e kérdésekkel a népbiztosság (ti. a ruszin) komolyan kezdett foglalkozni, s engem bíztak meg azzal, hogy Munkácsra utazzam, és ott Kaminiszki Zsupánnal és más tekintélyes emberrel érintkezésbe lépve a mértékadó köröket igyekezzem arra reá bírni, hogy egy esetleges népszavazáskor, vagy más ebben az irányban kifejtendő aktiót húzzanak, halasszanak addig, ameddig Stefán Ágoston megvalósíthatja Párizsba utazásának tervét, ahol majd reméli, hogy sikerülni fog a magyarságnak érdekeit képviselni.” Más vallomásaiban azt is elmondotta, hogy találkozott Kaminiszki Józseffel, aki Ruszka-Krajna kormányzója volt, és kérte, hogy lehetőségeihez képest mérsékelje a ruszinokat hovatarozandóságukban, hogy a párizsi békekonferenciáig ne döntsenek erről.³⁰ A ruszinok nem is nyilvánították csehszlovákiai csatlakozásukat, hiszen majd a Forradalmi Kormányzótanács XLI. és LXXVII. sz. rendeletei teljes önrendelkezést, szabad nyelvhasználatot adott e népnek.

A csehszlovák burzsoá kormány, amint elfoglalta a szlovákiai területeket, igyekezett felszámolni a magyar polgári, illetve forradalmi, államhatalmi szerveket, és egységes csehszlovák államapparátus megszervezésére törekedett. Dr. Vavro Srobar létrehozta az első szlovák kormányt, amely a prágai kormány mintájára működött. A Zemplén megyei közállapotokról Bernáth Aladár alispán így számolt be: „ . . . December végén a cseh burzsoá csapatok bevonultak Kassára, 1919. január 10-én átlépték Zemplén megye határát is, és megkezdték azon területek megszállását, amelyet a demarkációs bizottság kijelölt számukra, sőt többet is, mert pl. Legenye–Alsómihályi vasútállomást önkényesen foglalták el, hogy legyen vasúti összeköttetésük a felvidékkel. A megye felső járásai egyáltalán nem tudtak kapcsolatot tartani a megyeközponttal. A tisztviselők a helyükön maradtak . . . Január 20-án Kriskó Milutin, akit a területre zsupánnak neveztek ki, összehívta a járások fősztolgabíráit Homonnára, közölte, hogy a megszállt területek cseh impérium alá kerültek. Később a zsupán Tóketerebesen szervezte meg hivatalát . . .”³¹

1919. január 20-án Križko Milutin zsupán Tóketerebesen kiáltványt adott ki Zemplén vármegye népéhez. A nagy alakú szlovák, magyar és ruszin nyelvű plakát fontosabb részei az alábbiak: „ . . . Zemplén megye közönségének ezennel tudomására hozom, hogy a Csehszlovák Köztársaság Kormányja 1919. január 2-án kinevezett Zemplén megye főispánjává, s egyúttal felruházott a kormánybiztos jogaival. Jogköröm kiterjed egyelőre a gálszécsi, nagymihályi, homonnai, varannói, sztropkói, mezőlaborci és szinnai járásokra. Főispáni hivatalomat, s a megyei hivatalokat Tóketerebesen fogom megszervezni, s a Cseh–Szlovák Köztársaságnak a Slovenskon szükséges rendkívüli és átmeneti intézkedésről szóló 1918. december 10-én meghozott törvény 1. § értelmében az eddigi megyei hatóság joghatályát ezen járásokban megszüntetem . . .” Továbbá „ . . . Értesítem a vármegye közönségét, hogy a mai naptól kezdve a megyei és községi összes hivatalok hivatalos nyelve a *szlovák nyelv*, kivéve a nagymihályi járás Abara, Nagyráska, Kistráska, Nézpest és Hegyi községeit, melyekben a hivatalos nyelv továbbra is a magyar. A mezőlaborci járás egész területén, kivéve a havaji körjegyzőséget, valamint a szinnai járás egész területén, kivéve a szinnai körjegyzőséghez tartozó községekben a községi közigazgatásban a ruszin nyelv használható. A fent említett ha-

30. Füzi Bertalan dr. vallomása a Z. lt. Sátoraljaújhelyi Kir. Törvényszék iratai. 836/1919.

31. Z. lt. Zemplén megye alispánjának i. 4627/1920. Bernáth Aladár alispán jelentései.

vaji és szinrai körjegyzőségekben a hivatalos nyelv a szlovák.” Ezek után közli, hogy „ . . . a fent említett törvény 1. §-a értelmében felosztom (ti. felosztatom) az összes községi képviselő-testületeket, s helyettük külön rendelettel új képviselő-testületeket fogok kinevezni.” A plakát ismerteti „A Slovenskora vonatkozó rendkívüli és átmeneti intézkedéseket”, az 1918. december 10-én hozott törvényt, amelyet december 15-én hirdettek ki, 15 §-ból álló rendelkezés arról szól, hogy a magyar rendeletek hatályukat veszítették, a régi testületekkel együtt. A tisztviselők a csehszlovák köztársaság törvényeinek tartoznak engedelmessé. Slovenskó hivatalos nyelve a szlovák, egyéb nyelvek használatáról külön rendelet fog intézkedni. Azután ingatlan, vagyoni, adó, igazgatási, katonai, bírói ügyek intézéséről, italmérési korlátozásokról, közgyűjteményi értékek megóvásáról szól a nyomtatvány. A rendeletet aláírók névsorát, a csehszlovák miniszterek neveit közli. A plakát végül a nyugalomra és békés munkára szólít fel: „ . . . Felhívom Zemplén megye közönségét, hogy a Csehszlovák Köztársaság minden törvényének és rendeletének, a hivatalok rendeleteinek és parancsainak habozás nélkül alávesse magát, minden polgári személy vagyoni biztonságát oltalmazza, úgy engemet, mint hivatalaimat a nyugalom és közrend fenntartásában támogasson. Ha valaki a Csehszlovák Köztársaság törvényei és rendeletei, valamint az én és hivatalnokaim rendeletei és parancsai ellen vétene, vagy ha valaki a közrendet, a személyi és vagyoni közbiztonságot veszélyeztetné, a fennálló törvények értelmében teljes szigorral lesz büntetve. Úgyszintén büntetve lesznek mindazok, akik riasztó röplapokat, kiáltványokat, újságokat és más nyomtatványokat terjesztenek, akik a Csehszlovák Köztársaság, annak törvényei és rendeletei, s a közrend ellen lázítanak vagy izgatnak, vagy akik valamelyik nemzetiséget, vallásfelekezetet vagy osztályt egy másik ellen izgatnak.”³²

A Szlovákiában bevezetett politikai rendszer fő feladata a bolsevista és munkásmozgalmak meggátolása volt. A rossz ellátás elégedetlenségeket, nyugtalanságot, megmozdulásokat hozott. Az 1919. februári sztrájk megmutatta, hogy a szlovákiai nép nem ezt várta, amit kapott, a szlovák nép és cseh burzsoázia érdeke hamar összeütközött. A cseh sovinizmus semmibe vette a szlovák nemzeti érdekeket, a nyelvhasználatot is csak azért engedte meg, mert a szlovák nyelvet a cseh tájszólásának tekintette.³³ A lakossági ellátás még rosszabb volt, mint korábban, a szabad mozgás is korlátozva volt, panaszkolt egy fősztolgabírói jelentés.³⁴ A cseh hatóságoknak meggyűlt a baja az elégedetlenkedőkkel, és katonai szigorral jártak el ellenük, mint 1919 januárjában a Zemplén megyei Nagyhrabócon, Nagygyereblyésen történt zendülés 22 vádlottjával. A fővádlott Petruncák Hriczkó volt, ellene és társai ellen 34 tanút hallgatott ki a cseh katonai bíróság Josef Sadil főhadnagy elnökletével. A tanúvallomásokból kitűnik, hogy sok más szlováklakta helységben is elégedetlenkedők vannak, Kistölgyes, Kismihály, Ladomér, Szobránc, Perecsény stb.³⁵

A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása után, annak nemzetiségi politikájával a szlovákok is egyetértettek, a tapasztalt lenini elvek gyakorlati megvalósulásai szlovák tömegeket állítottak a jó ügy mellé. Zemplén megye direktóriumá már 1919. március 22-én plakátfelhívásban ismertette a lakossággal az országos és megyei tisztségviselők mellett a nagy forradalmi változásokat is. Megjelent a Zemplén megyei kommunista párt lapja a Vörös Hajnal, amely országos eseményeket és helyi intézkedéseket közölt, ez a lap eljutott a megye szlováklakta községeibe is. A kommunista párt megyei szervezete többszöri felhívásban kérte, hogy „tót ajkú agitátor elvtársak jelentkezzenek a

32. Z. lt. Plakátgyűjtemény 1919. évi plakátok. Krizko Milutin plakátja.

33. *Kövágó L.* 1979. 203.

34. Z. lt. Sátoraljaujhelyi jár. fősztolgabírói i. 1373/1919.

35. Z. lt. Zemplén megyei ügyészség i. 637/1919.

párttitkárságon” politikai munkavégzésre.³⁶ A tanácsköztársasági törvénytárat szlovák nyelven is megkapta a megyei vezetés, és azt a járási munkástanácsok ismertették értekezleteken a szlovák küldöttekkel. A magyar események élénken foglalkoztatták, állásfoglalásra, követésre például szolgálhattak már ekkor is a szlovákoknak. Šrobár a lemért hatást akarta ellensúlyozni, hogy március 25-én bevezette a statáriumot Szlovákia területén. Benes külügyminiszter március 26-án levelet írt Pichon francia külügyminiszterhez, amelyben azt hangoztatta, hogy Magyarországon nyílt bolsevizmus van, és ez veszélyezteti a cseh burzsoázia érdekeit, ezért felajánlja a cseh hadsereget az intervencióra.³⁷

Šrobár 1919. április 11–15. között értekezletet tartott a zsupánoknak, amelyen legfontosabb feladatukká tette, hogy indítsanak eljárást azok ellen, akik nem akarnak megbarátkozni az új viszonyokkal. Fő cél a magyarellenesség volt, amint hangoztatta: „. . . A szlovák népnek hozzá kell szoknia ahhoz, hogy szlovák szellemben gondolkodjék, cselekedjen, és teljesen le kell vetkőznie a magyar érzést.” Minden ellenvéleményt, cselekedetet „magyarón”-nak bélyegeztek, akik nem tettek hivatali esküt, azokat elbocsátották.³⁸ A lakosság nagy felháborodására, a falusi parasztság nagy ellenállásával április végén a hatóságok katonai segédlettel rekviráltak. A szlovák parasztság ahol tette ellenállt, hiszen már sehol sem voltak tartalékok. Az ekkori itteni néphangulatra jellemző az az újság cikk, amely az Újhelyi Hírlapban jelent meg és politikai célzattal ugyan, de megírja az ellentéteket: „. . . Egyik közeli faluban rekviráltak a csehek. Minden gazdánál nagyon erős ellenállásra találtak. A rekvirálást vezető tiszt kifakadt: „Ugye a magyar elnyomóknak mindent adtatok, nekünk, testvéreknek nem akartok adni semmit.” A bíró válaszolt neki: „Jobb lesz, ha békével elmentek innen. Háromszáz éve áll ez a falu, és minket nem tettek magyarokká, de ti úgy bántok velünk, hogy pár hónap alatt magyarokká lettünk.”³⁹ A szlovák magyar közeledésnek más bizonyítékai is voltak. A prágai lapok arról panaszkodtak, hogy a szlovákok nem állnak be a csehszlovák hadseregbe, ha pedig bekényszerítik őket, tömegesen átpártolnak a magyarokhoz. Felszólítják a magyar kormányt a szlovákok elleni intézkedésre.⁴⁰

Amikor a csehszlovák burzsoázia csapatai megtámadták a Magyar Tanácsköztársaságot, Zemplén megyében is ellenállásra találtak. Itt április 2-án Velejténél támadtak először, korábban Lasztócon a Malonyayak kastélyában volt kerületi parancsnokságuk, innen rendelték el a támadást. A Vörös Hajnal „Támadtak a csehek” című cikke számolt be erről a harcról, hogy a Vörös Gárda ott is és Legenyénél is visszaverte az orvtámadást. Ugyanebben az újságszámban a szlovák és magyar proletárság szolidaritásáról, annak szükségéről írnak.⁴¹ A nemzetközi összefogásról, a nacionalista gyűlölködés megszüntetéséről sürget a megyei pártlap „A mi prognózisunk” című április 3-i vezércikke: „. . . Ti vörös katonák ott a velejteji dombokon harsogjátok át a túlsó partra teli tüdővel, hogy testvérek vagyunk mindnyájan, hogy a mi munkásdiadalunk a cseh munkás diadalát is jelenti. Kiabáljátok ott át csehül beszélő proletár testvéreinknek, hogy vasárnap vörös lobogóval, katonabandával együtt masírozott Budapesten cseh, román, szerb, orosz és magyar katona a nemzetközi proletárezredben. Kiáltsátok át, hogy nincs már többet nemzeti gyűlölet, hogy a vörös lobogó alatt testvérekké lettek a proletárok, s nem harcolnak többet egymás ellen. Kiáltsátok át, hogy minden fegyverrel csak a

36. Vörös Hajnal (Zemplén megyei kommunista párt lapja), 1919. június 19.

37. Dokumentumok a Szlovák Tanácsköztársaságról 1919. Bp. 1970. 65.

38. *Martin V.*, 1979. 204.

39. Újhelyi Hírlap, 1919. június 15.

40. Vörös Hajnal, 1919. április 4. (Cseh lapok a tótok magatartásáról című cikke).

41. Vörös Hajnal, 1919. április 2.

közös gyilkos ellen, a kapitalizmus ellen küzdünk.” A Telkibányán támadt cseh csapat visszaverése után, mikor a Wildmann-csoport vöröskatonái foglyokat is ejtettek, az egyik cseh fogoly elmondta, hogy nincsenek tisztában a magyarországi eseményekkel. Tisztjeik azt híresztelik, hogy a magyarok nem akarnak köztársaságot, a régi monarchiát akarják visszaállítani, a Habsburgokat a trónra ültetni. Elmondja, hogy katonáik között sok bolsevista is van, különösen az Oroszországból hazatértek között.⁴² A magyar ellenállás, különösen a románok intervenciójának megindítása után megtört, a teljes Zemplén megyét elfoglalták a csehek, a románok a Tiszáig vonultak, és a két sereg egyesült, túlerőbe került.

Sátoraljaújhely várost április 29-én szállták meg a csehszlovák csapatok. Berendezkedtek a megyeházán. Krizkó Milutin zempléni zsupánnak tekintette magát, visszahívta hivatalába Dókus Gyula alispánt, új polgármestert nevezett ki, a megyei és városi alkalmazottaktól a cseh állam törvényeinek megtartására esküt vett.⁴³ Piccione tábornok jelentést tett a Csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztériumnak a Sátoraljaújhely, Ronyva-völgye–Alsómihályi vasútvonal megszállásáról, a demarkációs vonalon túli hódításról, a katonai berendezkedésről.⁴⁴ A város katonai megszállása a lakosság között nagy riadalmat, de ellenállást váltott ki. A szlovák érzelmű lakosság visszavált hatalmi helyzetével, többen egyéni sérelmeiket megtoroltatták a csehszlovák hatóságokkal, mint pl. Krirus Andrásné, aki „... máma már Tótországban vagyunk, majd ellátom a bajodat . . .” kiabálásokkal vitte ki a cseh katonákat lakására, és udvarából elvitette haragos szomszédját.⁴⁵ A komlóskai szlovákok is kihasználták kínálkozó lehetőségeiket.⁴⁶

A Vörös Hadsereg június 3-án előnyomulást kezdett, a csehek visszavonultak, június 6-án elhagyták Sátoraljaújhely várost. A tanácsköztársasági hivatalok és elmenekültek visszatérhettek, Csuta Károly és Gara Imre kormánybiztos átszervezte a régi megyei szervezetet és szakosztályokat állított fel, élükre egy-egy elvhű, megbízható vezetőt.⁴⁷ A 7. munkás és 23. gyalogezred vöröskatonáit, akik a város és vidékének visszafoglalásában, a borsi és szőlőskei harcokban estek el, június 9-én katonai pompával temették el Újhelyben.⁴⁸ Az Újhely elleni hadműveletet Schrödl dandárparancsnok, volt vezérkari őrnagy, és Jakmand őrnagy vezette, a támadásban és a vidék felszabadításában több kipróbált vörös üteg is részt vett. Június 8-án Nagymihályt foglalták vissza, erről és más Zemplén megyei harcokról így számolt be a Vörös Hajnal: „Június 8-án a 23. gyalogezred egyik százada elfoglalta Nagymihályt. Másnap megérkezett a harmadik dandár politikai megbízottja Szabó László, akit a lakosság lelkesen üdvözölt, és aki az Arany Bika szálloda erkélyéről mondott beszédet. A beszéd közben érkezett a hír a csehek támadásáról. A városban riadót fújtak, a vörösek százada a csehek elé ment, és a Laborc hídjánál erős tűzzel megfutamította a támadókat. . . . Másnap a csehek újra próbálkoztak, akik a visszavonuló főcsapat egyik elszakadt osztaga volt. Szinna és Izbugya parasztleányeiból, szlovákokból kb. 80-at szereltek fel a Szemere testvérek, és két napig feltartóztatták a cseheket, amíg összeköttetést kaptak a vörösökkel . . .”⁴⁹ Ugyancsak ez az újságszám ír arról, hogy „Srobár miniszter bejelentette, hogy a Tótföld harmadrésze a magyarok kezére jutott, hogy Kassát is át kellett adnia.” Beszámol, hogy

42. Vörös Hajnal, 1919. április 6. (Egy cseh fogoly vallomása c. cikk).

43. Z. lt. Zemplén vm. alispánjának i. 4627/1920.

44. Dokumentumok a Szlovák Tanácsköztársaságról. 79–80.

45. Z. lt. Sátoraljaújhelyi Kir. Törvényszék i. 846/1919.

46. Z. lt. Sátoraljaújhelyi Kir. Törvényszék i. 879/1919.

47. Z. lt. Zemplén vm. alispánjának i. 4627/1920.

48. Vörös Hajnal, 1919. június 10.

49. Vörös Hajnal, 1919. június 14.

Jan Misarek a prágai Tribuna esti kiadásában panaszkodott: „ . . . A tótok megfutamodnak, csapatostul hagynak el bennünket és a cseh tisztek nem tudják őket támadásra bírni.”

A felszabadított területeken választások voltak. Kassán mintegy tizenötezer proletár adta le szavazatát magyarok, szlovákok és a lakossági megosztás szerint, a Munkástanácsba 128 tagot választottak, 21 tagú intézőbizottságot, amelynek elnöke az Újhelyben is sokszor járt, szónokolt Molnár Miklós lett, 4 tagot választottak az országos szovjetbe – írta a zempléni újság.⁵⁰ A visszafoglalt területeken a magyarok mellett szlovákok is jelentkeztek a Vörös Hadseregbe, erősödtek az együttérzés, segítőkészség megnyilvánulásai, az együttműködésnek konkrét eredményei lettek. A csehszlovák vezetők, a burzsoá kormány hivatalos szervei rendkívüli intézkedéseket léptettek életbe a szlovákiai dolgozók ellen. Azt hangoztatták, hogy a Magyar Tanácsköztársaság felvidéki védelmi háborúja a történelmi Magyarországot akarja visszaállítani. Sokan hittek ennek a hamis hírszételésnek, ezt fogadták el még a szlovák szociáldemokraták is a június 3-i felhívásokban. Nem látták be sokan, hogy a hadjárat a csehszlovák intervencióval szemben a szocialista forradalom szerves része. Nem akarták tudomásul venni azt a sokszor hangoztatott elvet, hogy a Tanácsköztársaság elvetette Magyarország integritásának elvét, az internacionalizmus alapján elutasítva mindenfajta nacionalizmust, hangoztatta a népek önrendelkezési jogát. Ez tűnt ki Kun Bélának az antant hatalmakhoz küldött leveléből is.⁵¹ Június 9-én Csicserinhez küldött táviratában szintén azt hangsúlyozta, hogy a szlovák nép önrendelkezési igényeinek helyt adnak. A Szlovák Tanácsköztársaság nem a Magyar Tanácsköztársaságnak része, hanem önálló, szövetséges köztársaságként jön létre, amely egy cseh szocialista köztársaság létrejötte után azzal föderatív állami kapcsolatot teremthet. Hogy mennyire nem tekintették Szlovákiát a Magyar Tanácsköztársaság részének, bizonyítja, hogy a Tanácsok Országos Gyűlésén 1919. június 23-án elfogadott alkotmányban már nem kezelték a szlovákokat nemzeti-séggként. A távirat szövege: „A Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltására minden előkészület megtörtént. A kikiáltás a legrövidebb időn belül megtörténik. Nemzetiségi politikánk lenini.”⁵²

A sikeres hadjárat során 1919. június 16-án a szlovák munkások elhatározásával Eperjesen kikiáltották a Szlovák Tanácsköztársaságot, amely szoros szövetséget tartott fenn a Magyar Tanácsköztársasággal. A létrejötte feletti örömet, a néphangulatot, a szlovák és magyar nép egymásra találását hüen kifejezi a zempléni Vörös Hajnal 1919. június 19. számának vezércikke a Szlovák Tanácsköztársaság címen, lényeges megállapításai: „ . . . Eperjesen a szlovák proletariátus gyakorolta önrendelkező jogát, és kikiáltotta a Szlovák Tanácsköztársaságot. . . . első szavunk forró, őszinte üdvözlés. A Magyar Tanácsköztársaság meg fogja találni az együttélésnek, a szolidaritásnak legjobb módjait, és ezzel is példát ad a világ proletariátusának arra, hogy valóban forradalmi és valóban nemzetközi. . . . A magyar és szlovák burzsoázia vívtak ugyan egymással úgynevezett „nemzeti küzdelmeket”, a cseh burzsoázia támogatta ugyan a szlovák burzsoáziát, de abban mindhárman egyetértettek, hogy kiuzsorázzák a szlovák proletariátust . . . a cseh nagybirtokosok és bankárok zsoldosai betörték szlovákiába és a „nemzeti fölszabadítás” jelszavával akarták tovább is bérrabszolgaságban tartani a szlovák proletariátust. A „fölszabadulás” azonban csak annyit jelentett, hogy a magyar szolgabíró helyett cseh zsupán zsarnokoskodott, és a gyárakban, kórházakban, fűrésztelepeken, földeken, erdőkben, bányákban továbbra is a kapitalisták profitjáért sínylő-

50. Vörös Hajnal, 1919. június 14.

51. *Arató E.*, 1977. 16.

52. Dokumentumok a Szlovák Tanácsköztársaságról. 110.

dött, verejtékezett a szlovák proletariátus. A Vörös Hadsereg szuronyai aztán bevették Szlovákországba is az igazi fölszabadulást . . . Munkások, katonák, szegény földművesek tanácsai gyakorolják a hatalmat, és a szlovák proletariátus évezredek politikai, nemzeti, gazdasági elnyomás után uralkodó osztállyá szervezi magát. Ez az igazi felszabadulás, mert a bérrabszolgaság, mindenféle kizsákmányolás megszűntetését jelenti. Nem Masaryk és Kramarz bankárai, nagybirtokosai, hanem a Vörös Hadsereg, a III. Internacionálé forradalmi nemzetközisége adták meg a szlovák proletariátusnak a fölszabadulást. . . . Testvéri szeretettel köszöntjük a Szlovák Tanács hatalmat, amely minden támogatásunkra, erőnkre, forradalmiságunkra számíthat az építés, a szervezés munkájában. A magyarországi proletariátus kérges, erős kezét kinyújtja szlovák testvérei felé.” A Forradalmi Kormányzótanács élére a budapesti Magyarországi Szocialista Párt szlovák szekciójának vezetői kerültek.

Rövid létezése alatt csak jelzésszerűen láthatott az általános társadalmi gondok megoldásához; az államosításhoz, a nyolcórás munkanap bevezetéséhez, a nők egyenjogúsítása, nemzetiségi kérdés, földkérdés stb. Hiányzott a szlovák értelmiség, a proletariátus jó szövetségese.

A cseh és szlovák dolgozók többsége nem tudta felfogni az eseményeket, a Szlovák Tanácsköztársaság létezésének jelentőségét, a burzsoá propaganda munkája, amely a magyarok veszélyét hangoztatta, tömegeket vont el a segítő, cselekvő, építő munkából. A Vörös Hadsereg kényszerű visszavonása után a Szlovák Tanácsköztársaság megszűnt létezni.

Az intervenció, az antant hatalmak hitegető és áruló politikája miatt a Magyar Tanácsköztársaság is hősi küzdelemben elbukott.

1919. augusztus 13-án a csehszlovák csapatok újra megszállták Zemplén megye székvárosát Sátoraljaújhelyt, a megyeházán katonai központot rendeztek be, majd novemberben átköltöztek a városnak a Ronyva-patakon túli területére. Tárgyalások kezdődtek, hogy a demarkációs vonalon a kettős birtokosok tudjanak átjárni, az évi termést, leszüretelt szőlőt hazavinni a Hegyaljáról az ideiglenes határon túlra. A csehszlovák katonai hatóságok a város és megye vezetőinek kérésére engedélyt adtak arra is, mivel a város egy részét és határának jelentős részét elszakították, 5 km-es körzetig a kijelölt határon túlra is mehettek legeltetni, betakarítani a városlakók és a határmenti falvak lakossága.⁵³ A csehszlovák katonák zaklatásai miatti gyakori panaszokra elrendelte a térparancsnokság, hogy csak a térparancsnoksághoz beosztott katonák tartózkodhatnak a városban, a határ mentén.⁵⁴

Az 1920. június 4-én Versailles-ban aláírt trianoni békeszerződés, amely megállapította Magyarország földrajzi határait, a jóvátételi feltételekkel, a csehszlovák burzsoázia érdekeit képviselte, nem népeink óhaját. Nem az etnikai határvonalat húzta meg, mint az a korábbi tárgyalásoknál realisan tűnt, hanem jelentős magyarlakta területet is átadott Csehszlovákiának Zemplén megyéből is. Lenin ezt a békét igazságtalannak bélyegezte, amely valóban sokat ártott népeinknek. Ezt használták ki mind a magyar, mind a csehszlovák burzsoázia vezetői a két világháború között, hogy az ellentéteket felszítsák, a szlovák és magyarság békés egymás mellett élését megbontsák, a politika fegyverével, hatósági intézkedésekkel megkeserítsék nemzetiségeink mindennapjait.

Népeink felszabadulása, közös céljaink, kormányaink lenini nemzetiségi politikája segíti a múlt hibáinak elfelejtését, barátságunk elmélyítését, „ . . . a harcot, melyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés. Rendezni végre közös dolgainkat, ez a mi munkánk, s ez nem is kevés.”⁵⁵

53. Z. lt. Zemplén vm. alispánjának i. 4627/1920.

54. Újhelyi Hírlap, 1919. október 18.

55. József Attila: Dunánál c. verséből idézet.

IRODALOM

- Arató E.*,
1977. Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918–1975. Budapest
- Kende J.*,
1973. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt nemzetiségi politikája 1903–1919. Budapest
- Kővágó L.*, (szerk.)
1979. A Tanácsköztársaság és szomszédaink. Tanulmányok. Budapest
- Liptai E.*,
1965. A Magyar Tanácsköztársaság. Budapest
- Martin V.*,
1979. A Szlovák Tanácsköztársaság jelentősége és helye a csehszlovák történelemben
- Kővágó L.* (szerk.):
A Tanácsköztársaság és szomszédaink. 195–245. Budapest

DIE SLOWAKEN IM EHEMALIGEN KOMITAT ZEMPLÉN IN DEN JAHREN 1918/19.

(Auszug)

Anhand von Archivquellen und Pressemitteilungen wird in der vorliegenden Studie ein Bild von der Stimmung, dem Verhalten und der Tätigkeit unter der slowakischen Bevölkerung des ehemaligen Komitats Zemplén in der angegebenen Zeit aufgezeichnet. Die Rede ist hier auch von jener Propagandatätigkeit, mit Hilfe derer die Károlyi-Regierung die slowakische Einwohnerschaft des Komitats aufrief, sich zu Ungarn zu bekennen, bzw. jegliche Vereinigung mit den Tschechen zurückzuweisen. Daten aus jener Zeit unterstreichen, daß die Einwohnerschaft aus den slowakischen Gemeinden sich aufgrund nationaler und gesellschaftlicher Unterdrückung ohne Rücksicht auf nationale Unterschiede voller Zorn und Feindschaft gegen die Ausbeuter und Wucherer wendete. Es werden hier die Forderungen des Volksrates einer slowakischen Gemeinde vorgestellt, bei denen die Verbesserung der sozialen Lebens- und Arbeitsbedingungen und die Sicherung einer radikalen Bodenreform, des Sprachgebrauches sowie kultureller Rechte genannt wurden.

Als die bourgeoise tschechische und slowakische Armee in dieses Gebiet einzog, nahm die Unzufriedenheit unter der hier ansässigen slowakischen Einwohnerschaft kein Ende; ja, an verschiedenen Orten kam es sogar zu Aufständen und Aufruhr. Als dann die Ungarische Räterepublik ausgerufen wurde, waren die neuen Verfügungen auch hier von enormer Wirkung, und die Bevölkerung schloß sich ihrer Durchsetzung an. Vielerorts widersetzte man sich der requirierenden tschechisch-slowakischen Armee. In großer Zahl schlossen sich die Slowaken den nach Norden vordringenden ungarischen Herren an und nahmen an bewaffneten Kämpfen teil. Sie hatten teil an der Ausrufung der Slowakischen Räterepublik und gaben zum Zeichen, daß sie sich mit Herz und Seele für die Realisierung der Zielsetzungen verwenden.

Die hier vorgestellten Dokumentenauszüge beweisen, daß die Slowaken wie auch die Ungarn, vor allem in den gemischt bewohnten Siedlungen darum bemüht waren, sich zu vereinen und eine ähnliche Vereinigung wünschten sie auch mit den Ruthenen, die vorwiegend in den ländlichen Gegenden lebten.

Obgleich sich sowohl die Ungarische als auch die Slowakische Räterepublik für die Leninsche Nationalitätenrepublik bekannten, konnten sie diese in so kurzer Zeit in der Praxis nicht durchsetzen, da besonders die tschechische Bourgeoisie die Widersprüche schürte. Den Ungarn hingegen wurden die Gebietsverluste schwer.

István Hőgye